

Yerel Yönetimlerin Bireysel Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarındaki Rolü

Tuğba Örten
İzmir Ekonomi Üniversitesi

Bireysel tüketim davranışlarının sürdürülebilir hale dönüştürülmesinde ve bu davranışların toplumlarda yaygınlaşabilmesinde birçok kuruma farklı görevler düşmektedir. Bu çalışma ile yerel yönetimlerin bireysel sürdürülebilir tüketim davranışlarındaki rolünün anlaşılması amaçlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda, on iki kişi ile derinlemesine mülakatların yer aldığı keşfedici nitelikte bir araştırma yapılmıştır. Bu kapsamda, öncelikle çevre sorunlarının başlıca nedenleri ve tüketimin bu sorunlardaki payı üzerinde durulmuştur. Daha sonra, yerel yönetimler ile bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışları arasındaki ilişki ele alınmış ve son bölümde de çevresel iyileşme sürecinde yerel yönetimlere düşen başlıca görevlerle ilgili ana araştırma bulguları sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: çevre sorunları, sürdürülebilir tüketim, yerel yönetimler, kalitatif araştırma

The Role of Local Governments on Individual Sustainable Consumption Behaviors

Changing the individual consumption behaviors in a sustainable way and making these behaviors prevalent in societies involve different tasks performed by many institutions. With this study, it is aimed to understand the role of local governments on individual sustainable consumption behaviors. In accordance with this goal, an exploratory study was conducted by means of twelve in-depth interviews. In this respect, firstly the main cause of environmental issues and the share of consumptions are focused on. Then, the relationship between local governments and individual sustainable consumption behaviors is studied, and finally key research findings are presented regarding to the role of local governments on individual sustainable consumption behaviors during the environmental recovery.

Keywords: environmental issues, sustainable consumption, local governments, qualitative research

İnsanlığın devamı için gerekli olan doğal kaynakların giderek azalması, çevre kirliliğinin artması, biyolojik çeşitliliğin kaybolması ve özellikle küresel ısınmanın başlıca nedenlerinden olan karbondioksit salınımının fazlaşması sonucu tüm dünyada çevre sorunlarına olan ilgi günbegün çoğalmaktadır. Bilhassa su gibi doğal kaynakların aşırı kullanımı ve bu kullanım oranlarının sürdürülebilir olmaması, tüketim davranışlarının değiştirilmesi ve sürdürülebilir hale getirilmesi konusundaki çalışmaların öneminin artmasına neden olmuştur (Brown ve Cameron, 2000, s.27-28; Heiskanen ve Pantzar, 1997, s.409). Ne yazık ki bugüne kadar çok az bilimsel çalışma çevresel sorunların ana kaynaklarından biri olan tüketim davranışlarını bireysel boyutta değil, yapısal ve sosyal boyutta incelemiştir (Heiskanen ve Pantzar, 1997, s.414). Oysaki Stern'e göre (2005, s.10786) kişisel değerlerin, normların, inanışların ve finansal kaynakların bireysel davranışlar üzerindeki etkileri ancak durumsal faktörlerin etkilerinin az olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, sınırlı sayıdaki bütünsel yaklaşımlar incelendiğinde, resmi düzenlemelerin, kanunların ve kamusal politikaların varlığı, toplu taşıma ve geri dönüşüm toplama hazneleri gibi hizmetlerin sunulması, çevreyle dost alternatif ürünlere ulaşma olanağı, çevreci grupların toplumsal bilinçlenmedeki rolü, reklamlar, konuyla ilgili yayınlar ve haberler gibi bireysel davranışlara etki eden dışsal ya da bağlamsal faktörler olarak adlandırılan unsurların yeterince detaylı incelenmediği görülmektedir (Kilbourne vd., 2002, s.195; Stern, 2000; Stern vd., 1995, s.739-740). Hâlbuki çevresel sorunların başlıca kaynaklarından biri olan tüketim sadece bireysel tutumlar ve salt faydacı ihtiyaçlarla değil, günlük yaşamın sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik yapısı ile de şekillenmektedir. Özellikle, çevresel iyileşme

sürecinde çevre üzerinde doğrudan veya dolaylı etkisi olan bireysel davranışların yönetilmesinde yerel yönetimlerin önemi göze çarpmaktadır (Şengül, 2002, s.25). Yerel yönetimler, bireylerin çevre yönetimine katılımlarını sağlayarak çevrenin korunması ve iyileştirilmesine önemli katkıda bulunmaktadır (Üste, 2005, s.57-58). Çevre yönetiminin aslında bireylerin çevreyi etkileyen faaliyetlerinin yönetilmesi olduğu görüşü dikkate alındığında (Şengül, 2001, s.137), bireysel davranışlar ve yerel yönetimler arasındaki ilişkinin incelenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı, yerel yönetimlerin bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışları üzerindeki rolünün anlaşılmasıdır. Bu kapsamda, öncelikle çevre sorunlarının başlıca nedenleri ve tüketimin bu sorunlardaki payı üzerinde durulacaktır. Daha sonra, yerel yönetimler ile bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışları arasındaki ilişki ele alınacak ve son bölümde de çevresel iyileşme sürecinde yerel yönetimlere düşen başlıca görevlerle ilgili yapılan araştırmanın ana bulguları sunulacaktır.

Tüketimin Çevre Sorunlarındaki Payı

Çevre sorunlarının başlıca nedenleri arasında sanayileşme, dünya nüfusunun git gide artması, bu nüfusun büyük bir kısmının hızla fakirleşmesi, küreselleşen dünyada giderek yayılan tüketim kültürü ve beraberinde getirdiği tüketim alışkanlıkları dikkati çekmektedir (Akin, 2007, s.46; Cornwell ve Drennan, 2004, s.111; Çağdaş ve Gür, 2003, s.42; Fransson ve Garling, 1999, s.369; Kilbourne vd., 1997, s.5-6; Marshall ve Toffel, 2005, s.673-676). Özellikle, tüketimin sosyal yaşamın odak noktası haline gelmesi, sürekli değişen ve bitmek tükenmek bilmeyen ihtiyaçların sosyo-ekonomik düzen ve ilerleme için gerekli görülmesi ve insanların mutluluğu maddesel sahipliklerde araması (Slater, 1997) sonucu günümüz tüketim davranışları çevre üzerinde

olumsuz etkiler yaratmaktadır. Tüketim davranışlarının sosyo-kültürel şartlar ve çevre ile şekillendiği (Dolan, 2002, s.171-172; Murphy ve Cohen, 2001, s.227; Princen vd., 2002, s.14) düşünüldüğünde, bu günlük sosyal düzen içerisinde yer alan aktörlerin, örneğin yerel yönetimlerin, bireysel tüketim davranışları üzerindeki etkilerinin anlaşılması büyük önem taşımaktadır.

Kilbourne ve diğerleri (1997), tüketim davranışlarının toplumların dünya görüşlerini oluşturan hâkim sosyal değerler dizisi içerisinde şekillendiğini ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla, bireylerin tüketim davranışları mikro düzeyde çevre problemleri ile ilgili inanış, tutum ve davranışsal niyetlerinden etkilenmekle birlikte, makro düzeyde çevreyle ilgili genel görüşleri, değer sistemleri ve en üst düzeyde de kuramsal inanışlarla sosyal kurumları içine alan hâkim sosyal değerler dizisi içerisinde oluşmaktadır (Kilbourne ve Beckmann, 1998, s.520; Stern vd., 1995, s.724). Bir başka deyişle, ulusal kanunlar, pazarın yapısı ve teşvikler, eğitim sistemleri gibi sosyal yapılar toplumda işbirliği veya başkalarını düşünme gibi sosyal değerlerin gelişmesine yardım ederler. Bu sosyal değerler de, politik düşünce sistemleri veya çevre hakkındaki görüşler gibi dünya görüşlerinin oluşmasında yönlendirici olurlar. Bu kurumlar, değerler ve görüşlerden beslenen bireylerin davranışları da benzer doğrultularda kendini gösterir (Brown ve Cameron, 2000, s.32). Örneğin, “yaşamak için tüketmek” yaklaşımı yerine “tüketmek için yaşamak” yaklaşımını benimseyen, aşırı tüketim anlayışının yaygın olduğu batı endüstriyel toplumlarında bireylerin yaşam kaliteleri o toplumlarda hâkim olan sosyal değerler dizisi tarafından tanımlanmakta ve değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, tüketimin artması ile yaşam kalitesinin artacağına inanan insanlar daha çok tüketmekte (Kilbourne, 2006, s.58; Kilbourne vd., 1997, s.5) ve tükettikçe de çevreye daha çok zarar vermektedirler.

İnsan davranışının çevre üzerindeki etkilerinin nüfus ve tüketim ile doğru orantılı olduğu ve günümüzde her iki değişkenin de giderek artan seviyelerde büyüdüğü düşünüldüğünde, mevcut tüketim miktarlarının sınırlı kaynaklarla sürdürülebilir olması mümkün değildir (Kilbourne, 2004, s.191; Kilbourne vd., 1997, s.5). Dünyanın ve Türkiye'nin yıllık nüfus artışının sırasıyla % 1.7 ve % 1.5 olduğu göz önüne alındığında bu hızlı nüfus artışı ile ilerki yıllarda giderek artacak olan beslenme sorunları ile enerji ve doğal kaynakların yetersizliği kaçınılmaz olacaktır (Akın, 2007, s.47). Dolayısıyla, batı dünyasının sürdürülebilirliğe ulaşması için mevcut enerji tüketimini en az % 40 azaltması gerektiği tahmin edilmektedir (Heiskanen ve Pantzar, 1997, s.410).

Fuchs ve Lorek (2005, s.262) sürdürülebilir tüketimi sağlamak için iki alanda gelişmeler yapılmasını önermişlerdir; tüketimin verimliliğinin artması ve sürdürülebilir tüketim için gerekli koşulların sağlanması. Bunlardan birincisi, birim başına tüketilen kaynak miktarının azaltılması anlamına gelmektedir. Ancak, genellikle teknolojik iyileştirmelerle elde edilen bu verimlilik tek başına toplam tüketim miktarındaki artışı karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bunun sonucunda, mevcut tüketim davranışlarının değişmesine ve sanayileşmiş ülkelerdeki tüketim seviyelerinin azalmasına olanak sağlayacak gerekli koşulların oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sözü geçen tüketim alışkanlıklarına örnek olarak bireylerin otomobil ile

seyahat etmek yerine toplu taşımayı tercih etmeleri, iş yeri ve ev arasındaki uzaklığı kısaltarak otomobille daha yakın mesafelere gidip gelmeleri veya aynı iş yerine ya da yakınlarına gidecek insanlarla otomobillerini nöbetleşe kullanmaları sonucu daha az yakıt tüketmeleri gösterilebilir. Fakat sürdürülebilir tüketim davranışlarının toplumlarda yaygınlaşması için insanların bireysel değer ve davranışlarını değiştirmeleri yeterli olmayacaktır çünkü tüketim alışkanlıklarının değişmesi zor ve çok değişkenli bir olaydır (Dolan, 2002, s.170; Kletzan vd., 2002, s.134) Örneklerden de görüldüğü gibi sürdürülebilir tüketim davranışlarının gelişmesi için gerekli koşulların sağlanmasında ve toplumda yaygın bir davranış haline gelmesinde birçok kuruma farklı görevler düşmektedir. Dolayısıyla, çevreyle ilgili tüketici odaklı politikaların oluşturulmasında hükümetlerin ve sivil toplum kuruluşlarının rollerinin detaylı olarak tanımlanmasına ihtiyaç vardır (Spaargaren, 2004, s. 29).

Yerel Yönetimler ve Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışları

Stern'e göre (2005, s. 10785-10786) bireysel davranışların çevre üzerindeki etkilerin yanı sıra birçok çevre sorunlarının büyük bir kısmı işletmeler gibi daha büyük aktörler tarafından yaratılmaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki gerek bireylerin gerekse işletmelerin çevreye duyarlı davranışlar sergilemelerinde sosyal kurumlar etkin rol oynamaktadır. Mesela, etkili kanunlar ve düzenlemeler, ağır mali teşvik ve cezalar ve güçlü sosyal normlar bireysel faktörlerin davranışları etkilemesine çok az olanak sağlamaktadır. Diğer taraftan, bireysel davranışların oluşmasında ağır basan durumsal faktörlerin güçlü olduğu durumlarda bile, ki özellikle önemli karar alma zamanlarında, kişisel değişkenler etkili olabilir. Örneğin, her ne kadar işe gitme davranışı büyük ölçüde işyeri ile ve evin birbirlerine göre mevkii ve toplu taşıma ile yolculuk olanağının bulunması gibi faktörlerle şekillense de yeni bir taşıt alınacağı zaman kilometre başına daha az benzin tüketenini seçilmesi bireysel faktörlerin önemli olduğu durumlara örnek gösterilebilir. Sonuç olarak, her bir davranış için farklı kişilerde farklı zamanlarda farklı faktörlerin ön plana geçtiği anlaşılmaktadır. Bunun da neticesinde, çevreyle dost davranışların incelenmesinde hem kişisel istek ve niyetlerin hem sosyal kurumların dâhil edilmesinin son derece yararlı olacağı görülmektedir. Bu bağlamda, Guagnano ve diğerleri (1995, s. 701-702-713) bir popülasyonda her davranış için tutum ve dışsal koşullar dağılımı olduğunu ve bu dağılımların her bir davranışın yaygınlığı ile yansıtıldığını ileri sürmüşlerdir. Sözelimi diğer koşullar sabit tutulduğunda, bir popülasyonun üyelerinin çoğunluğu için zor, pahalı ve zahmetli olarak algılanan davranışlara (olumsuz dışsal koşullar) az rastlanacağını veya yine diğer koşullar sabit tutulduğunda davranışa karşı tutumun olumlu olduğu durumlarda ise davranışın popülasyonda yaygın olacağını iddia etmişlerdir. Örneğin, genellikle bireysel maliyetler ve müşterek faydalar ile bağdaştırılan geri dönüşümün yapılabilmesi için hane halkına gerekli çöp haznesi sağlanması sonucu algılanan bireysel maliyetinin azaldığı, daha rahat yapılabilen bir davranış haline dönüştüğü ve hatta geri dönüşümün çevresel sonuçları ile ilgili farkındalığın artmasına sebep olduğu ortaya çıkmıştır.

İster çevreyle dost ister sürdürülebilir tüketim davranışları olarak adlandırılınsın, çevreye duyarlı davranışların çoğu müşterek faydalar veya çıkarlar adına bireysel ödünler vermek olarak algılanabilir. Bu yaklaşımdan yola çıkarak, çevre üzerinde yaratılan hasarların sebepleri, çevresel kaynakların ortak mülkiyet kapsamına girmesi sonucu sahihsiz gözüyle bakılması başka bir ifadeyle de bu kaynakların kısa vadeli bireysel çıkarlar adına bencilce kullanılması görüşü ile de açıklanabilir (Bıçkı, 2001, s. 38-39; Shultz ve Holbrook, 1999, s.218). Mesela birçok toplumda, büyük arabalarda daha konforlu seyahat etmek adına daha çok benzin tüketilmekte, bu tüketim de hava kirliliğine ve hatta daha uzun vadeli düşünüldüğünde tüm insanlığı etkileyen küresel ısınmaya yol açmaktadır. İnsan yaşamını tehdit eden bu doğa sorununda da hava, su ve toprak gibi çevresel öğelerin serbest mal olarak değerlendirilmesi ve kullanılması önemli rol oynamaktadır (Kılıç, 2006, s.117). Dolayısıyla, kamusal mülkiyet kapsamına giren çevresel kaynakların yönetilmesi ve kullanılmasında ortak çıkarlara sahip olan birçok paydaşın işbirliği içinde olması oldukça önemlidir. Mevcut kaynakların etkili ve verimli bir biçimde yönetilmesi için sistematik bir yaklaşımın izlenmesi gerekmektedir. Buna uygun olarak oluşturulacak eylem planlarının da tüketiciler, düzenleyiciler ve diğer paydaşlar tarafından bilinmesi ve benimsenmesi sonucu çevreyle dost tüketim kararlarının alınması sağlanabilecektir (Shultz ve Holbrook, 1999, s.225). Her ne kadar hangi çeşit arabayı (örneğin, benzinle çalışan, dizelle çalışan veya hibrit motorlu) kullanacağını seçmek bireysel bir tercih olsa da bu tercihin sonuçları (örneğin, hava kirliliği ve buna bağlı toplumsal sağlık problemleri) diğer insanları etkilediği takdirde kamusal kurumların sorunu haline gelmektedir (Cooper vd., 1998, s.161-162). Buna bağlı olarak, çevre sorunlarının temelinde yatan bireysel tüketim davranışlarının çevreye duyarlı hale gelmesinde, başka bir ifadeyle kullanımı müşterek olan kaynakların tüketilmesinde çevreci bir bilincin yaygınlaşmasında, etkili olabilecek kamusal politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında yerel yönetimlerin rolü gündeme gelmektedir. Çünkü kamu yönetiminde toplumla en yakın ilişki halinde olan ve de onların hizmet ihtiyaçlarını ve önceliklerini en iyi bilen kurumlar yerel yönetimlerdir (Soysal ve Alıcı, 2006, s.173; Henden ve Henden, 2005, s.48). Bu bağlamda, 2004 yılında Türkiye’de 18 yaş ve üstü 1220 kişi ile yapılan ve toplumun kamu yönetimine, hizmetlerine ve reformuna bakışını araştıran çalışmanın sonuçlarına göre de halk çevre korunması ile ilgili hizmetlerin yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluğunda olması gerektiğini düşünmektedir (Adaman vd., 2005, s.70). Tıpkı diğer kamusal konular gibi çevre sorunlarının çözümlerinde de karşı karşıya kalınan problemin özelliğine ve zamanına göre yasal düzenlemeler, yasaklar, vergilendirme, ücret ve ceza sistemleri, ödenekler, teşvikler, bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları veya doğrudan devlet eliyle hizmetlerin sağlanması gibi birçok farklı politika araçları tercih edilebilir (Cooper vd., 1998, s.159). Ne yazık ki kamusal politikaların izlenmesinde hangi araçların hangi durumlarda ve nasıl etkili olduğunu gösteren yeterli sayıda araştırma bulunmadığı gibi bu konularda toplumların kendi yapılarına özgü geniş ve detaylı bilgiler sunabilecek kalitatif araştırmalara da ayrıca ihtiyaç duyulmaktadır (Cornwell ve Drennan, 2004, s.112; Rist, 2000, s.1011-1012). Bu nedenle,

bu araştırma ile hem yerel yönetimlerin bireysel sürdürülebilir tüketim davranışları üzerindeki etkileri hem de tüketicilerin farklı politik araçların çevresel iyileşme sürecindeki etkileri ile ilgili düşüncelerinin öğrenilmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın amacı yerel yönetimlerin bireylerin çevreyi etkileyen tüketim davranışları üzerindeki rolü hakkında derinlemesine bilgi edinmek olduğu için keşfedici bir araştırmanın uygun olacağı düşünülmüştür. Birebir ve yüz yüze yapılan, altmış dakika ile doksan dakika arasında süren mülakatlarda, katılımcılara önceden belirlenmiş genel sorular ile sınırlı kalmıyarak, görüşmenin akışı içerisinde oluşan açık uçlu sorular sorulmuştur. Böylece katılımcıların konu hakkındaki fikirleriyle ilgili olarak mümkün olduğunca çok ve detaylı bilgi toplanmaya çalışılmıştır (Fontana ve Frey, 2000, s.652). Sorular, çevrenin katılımcılar için ne anlam ifade ettiğinden başlayarak günümüz çevre sorunları ve nedenleri, yerel yönetimlerin çevre yönetiminde ve çevresel sorunların giderilmesindeki rolü, katılımcıların en son ne zaman yaptıkları davranışların çevre üzerindeki etkilerini dikkate aldıkları ve de en önemlisi bu davranışlarında yerel yönetimlerin onları nasıl etkilediklerini kapsayan geniş bir çerçevede sorulmuştur. Mülakatların, sohbet havasında ve katılımcıların kendilerini rahat hissettikleri ortam ve zamanlarda yapılmasına özen gösterilmiştir.

Yakın geçmişte, İzmir bölgesindeki yerel yönetimlerin bireylerin çevreye etkili davranışlarını iyileştirmek adına çeşitli faaliyetler gösterdikleri göz önüne alınarak (örneğin, bazı belediyelerin hane halkı başına tüketilen su miktarını azaltma çalışmaları) bu bölgede yaşayan insanlarla görüşmenin araştırmanın amacına uygun olacağı düşünülmüştür. Dolayısıyla, İzmir’de yaşayan 5 kadın, 4 erkek ve yine çalışmanın konusuna yönelik olarak, çevre kirliliği, çevrenin korunması ve toplumda çevre bilincinin oluşturulması gibi konularda faaliyet gösteren İstanbul’da yaşayan üç farklı çevreci örgütün 3 üst düzey yetkilileri olmak üzere toplam 12 kişiyle derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Hem konusunda uzman hem de birer tüketici olan bu kişilerin görüşleriyle konunun daha da derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Katılımcılar, yaşları 27 ile 56 arasında değişen, en az lise mezunu, kamu veya özel sektörde çalışan veya emekli, orta-üst sosyo-ekonomik statü sınıflandırmasında yer alan kişilerden oluşmaktadır.

Derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak toplanan verilerin analizi, yorumlanması ve sunumu kalitatif yöntemlerin önerdiği yaklaşımlarla yapılmıştır (Spiggle, 1994). Her bir görüşme tek tek yazıya dökülmüş ve katılımcıların verdikleri cevaplar ışığında ortaya çıkan önemli konular, kavramlar ve temalar tespit edilmiştir. Daha sonra veriler, ana temalar arasındaki benzerlikler ile farklılıklar da göz önüne alınarak özetlenmiş ve bulgular bölümünde sistematik bir biçimde ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak şu belirtilmelidir ki, bu çalışmanın amacı incelenen konu hakkında derinlemesine bilgi elde etmek olduğu için kalitatif yöntemler kullanılarak ulaşılan bulguların genellenmesi mümkün değildir.

Bulgular

Bu bölümde, katılımcılarımızın yerel yönetimlerin bireysel tüketim davranışları üzerindeki rolü ile ilgili görüşlerine yer verilmektedir. Araştırmanın ana bulguları ve önceki bölümlerde incelenen literatürdeki çalışmaların ışığı altında, sürdürülebilir tüketim davranışlarına ulaşılmasında ve bu davranışların yaygınlaşmasında etkin rol oynayan yerel yönetimlere düşen başlıca görevler şu şekilde sıralanabilir:

1. Çevre Bilincinin Oluşturulması
2. Gerekli Alt Yapı Hizmetlerinin Sunulması
3. Teşvik Edici Politikaların İzlenmesi
4. Yasal Yaptırımların Uygulanması

Dolayısıyla, araştırmanın bulguları bu dört ana alt başlık altında incelenmiştir.

Tüketici Bilincinin Oluşturulması

Bu alt bölümde, derinlemesine mülakat yaptığımız kişilerin çevre eğitiminde ve çevresel bilinçlenmede yerel yönetimlerin katkı alanları ve etki düzeyleri hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir. Katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu bireysel tüketim davranışlarının sürdürülebilir hale dönüştürülmesinde toplumsal bilincin önemini vurgulamışlardır.

“Su tüketimi alışkanlığı yalnız bizde değil tüm dünyada anormal derecede. Fakat bunu iyi disipline etmiş, iyi bilgilendirmiş toplumlarda güzel kullanılıyor. Yani bundan otuz sene evvel Fransa’da su sıkıntısı çekilmiş ve Fransa cumhurbaşkanı televizyona çıkmış vatandaşa demiş ki ilk önce sabunu elinize alın sonra suyu açın. Düşünebiliyor musunuz, bizde sabun almışız su akmış, oynamışız, bitmiş, yani sudan ucuz, öyle demez miyiz. Mahalli idare, hükümetler, yerel yönetimler vesaire, yani toplumu bilinçlendirmek çok çok önemli (Çevreci Sivil Toplum Örgütü Eğitim Bölüm Başkanı).”

“Artık mümkün olduğunca suyu dikkatli kullanıyorum, çünkü su sıkıntısı var, ama önceden yani böyle bir problem olduğunu bilmeden önce pek dikkat etmezdim. Şimdi yollardaki ilanlarda, apartmanımın girişinde suyu dikkatli kullanın diye uyarılar var, bunları her gördüğümde suyu dikkatli kullanmam gerektiği aklıma geliyor. Aslında küçüklüğümde beri evde annem bizleri uyarır suyu az kullanın, elektrikleri boş yere açık bırakmayın diye. Ama bunları söylerken nedeninden hiç bahsetmezdi, ben de nasihat gibi algıladım. Şimdi nedenini ve sonuçlarını biliyorum ve ona göre davranıyorum. Bence çevre sorunları hakkında geniş bilgi sağlanırsa herkes davranışlarını düzeltir (Kadın, 27 yaşında).”

“Geri dönüşüm bizim yerel yönetimimizin bir başarısı. Tabii ki bir broşürü okumakla başlayan her şey aslında hepimiz için büyük bir önem ifade ediyor. Biz artık çöplerimizi ayırıyoruz, cam, plastik ve karton ambalajları belediye ayrı ayrı topluyor. Bunun dışında insanları tek tek toplayıp eğitmezler, zaten eğitim ailede başlar, küçük yaşlardan itibaren (Erkek, 27 yaşında).”

“Beni en çok ilgilendiren kısım çöp sorunu, ortalıkta çok çöp var ve bunlar ziyan oluyor. Bu çöplerin ve atıkların hepsinin geri dönüşümlü olması lazım. Kâğıtların, camların ve sebzelerin ayrı toplanması lazım. Sebze ve meyve kabuklarının iyi birer gübre olduğunu hepimiz biliyoruz artık. Onların değerlendirilmesi lazım. Halk bunun ne kadar

kıymetli bir atık olduğunu bilmiyor. Halk bilinçsiz ve onların yönlendirilmesi lazım. Ben bunları söylüyorum ama yerel yönetimlerin bunları destekleyici kaynak akıtması lazım, halkı bilinçlendirmeleri lazım, broşür dağıtmaları lazım, çöplerin birikmesi için ayrı ayrı konteynırlar koymaları lazım. Halk bilinçlenecek ki her çöpünü ayrı ayrı koyup onları değerlendirecek. Şimdi konteynır var ama ne var, bir cam var zaten kimse atmıyor, bir çöp bidonu var içinde her şey var, topu topu iki tane var koca semtte. Hâlbuki ayrı ayrı konteynırlar olsa, halk bilinçlendikten sonra onların hepsini tek tek gruplayıp atarsa hani o bilinç olursa hepsi değerlenir. Onun için belediyeler ayrı ayrı konteynır koyacak, halkı bilinçlendirecek broşür gerekiyorsa broşürleri dağıtacak seminer gerekiyorsa yapacak. Halk bilinçlenmeden olacak şey değil. Belediye ile el ele olacaksın ancak o zaman. Ama burada okullar da çok önemli. Çocuklar evde de alışacaklar bu kültüre. İlkokuldan başlayacak bu eğitim (Kadın, 56 yaşında).”

“Önce her türlü eğitim ki ailede başlıyor. Önce ailelerin çocuklarını bilinçlendirmesi lazım. Okul zamanı geldiği zaman öğretmenleri ayrı bir eğitimle ailedeki eğitimi tamamlayacaklar. Yerel yönetimler medya ile havanın suyun toprağın nasıl kirletilmemesi gerektiğini, çevreye karşı nasıl duyarlı olunacağını anlatacak (Erkek, 56 yaşında).”

Görüşmeler sırasında, katılımcıların büyük bir kısmı değiştirdikleri su tüketim davranışları üzerinde durmuş ve ilgili yerel yönetimin yaptığı çalışmaların etkisiyle tüketim miktarlarını nasıl azalttıklarından bahsetmişlerdir. Örneğin, İzmir bölgesinde, bazı yerel yönetimler şehrin birçok yerine ve apartmanların girişlerine mevcut su sıkıntısı hakkında uyarılarda bulunan, halkı bilinçlendirmeye ve su tasarrufuna teşvik etmeye yönelik yazılar yerleştirmiş ve bunun sonucunda da bireylerin mevcut tüketim alışkanlıkları ile sürdürülebilirliği mümkün olmayan su tüketim miktarlarını azaltmalarını başarmışlardır. Su tasarrufu kampanyası ile her hangi bir su kısıntısı yapılmamasına rağmen bir önceki yıla göre toplam su tüketim miktarı % 5.15 oranında düşmüştür (İzmir Büyükşehir Belediyesi, <http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=1710&MenuName=İzmirİl%20suyuna%20sahip%20çikti>). Ayrıca, birçok katılımcımız evsel atıklarını cam, plastik ve karton gibi gruplara ayırarak çöpe atmalarında yerel yönetimlerin dağıttıkları bilgilendirici broşürlerin ve eğitimin öneminden bahsetmişlerdir. Benzer şekilde, Amerika Birleşik Devletlerinin Austin kentinde çevresel kent planlamasının yanı sıra kentlileri sürdürülebilir tüketim davranışları konusunda bilinçlendirme, bilgilendirme ve eğitime amaçlarıyla broşürler yayınlanarak ve el kitapları dağıtılarak kentin sağlıklı, kirletilmemiş ve sürdürülebilir bir çevreye kavuşması adına kayda değer çalışmalar yapılmaktadır (Erçoşkun, 2005, s. 533-534). Çevreyi etkileyen insan davranışlarının yönetilmesinde, çevre bilincinin oluşturulmasında ve çevreye duyarlı tüketim davranışlarının yaygınlaştırılmasında küçük yaşlarda ailede başlayan, bireylerin eğitim hayatları boyunca devam eden ve ileriki yaşlarda da merkezi ve yerel yönetimlerin faaliyetleri ile sürdürülen çevreci bir eğitim anlayışının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır (İleri, 1998, s. 5; Şengül, 2002, s. 25). Katılımcılarımızın verdikleri örneklerden de anlaşılacağı gibi yerel yönetimler izledikleri politikalar ile toplumu bilgilendirebilir, bilinçlendirebilir ve onların davranışlarını

olumlu yönde değiştirmelerini sağlayabilirler. Fakat bu değişim için gerekli alt yapı ve diğer koşullar sağlanmadığı takdirde toplumun bilinçlenmesi tek başına arzu edilen tüketim davranışlarına ulaşılmasında yetersiz kalabilir. Bunun da ötesinde, uluslararası çevre hukukunun etkin olabilmesi ve uluslararası çevresel düzenlemelerin daha kolay kabul görebilmesi için de çevre bilincinin toplumlarda yaygınlaşması gerekmektedir (Kılıç, 2001, s.134-135).

Gerekli Alt Yapının Oluşturulması ve Hizmetlerin Sunulması

Kilbourne ve Carlson (2008, s.110) çevresel bozulmanın giderilmesinde eğitimin önemini vurgularken, bu eğitimin çevreye zararlı davranışların değişmesinde gerekli bir koşul olduğunu ancak tek başına yeterli olamayacağını belirtmişlerdir. Bir başka deyişle, toplumda oluşan çevreci bilinç ve duyarlılık ilgili kurumların uygulayacakları politikalar ve sunacakları hizmetler ile desteklenmediği müddetçe sürdürülebilir tüketim davranışlarının oluşmasında yetersiz kalabilir. Bu bölümde de, katılımcılarımızın bu konudaki görüşlerine yer verilmiştir.

“Şu aşamada tüketiciden bir şey beklemek çok zor, doğrusu ise şu anda tüketicinin tercihine yönelik bir çalışmayı kamunun ve özel sektörün ortaya koyması. Şimdi Avrupa Birliğinin şu anda yürüttüğü bir bilinçlendirme kampanyası var “elektriği kapat, geri dönüştür, yürü ve değiş”, o toplum için bu doğru, yirmi yıl boyunca Avrupa Birliği teknolojiyi geliştirmiş, mevzuatı geliştirmiş, uygulamayı koymuş ortaya ve şimdi şunu söylüyor, ben gerekli her şeyi yaptım. Bugün Avrupa’daki bir tüketici ben %100 yeşil elektrik kullanmak istiyorum diyebilir, dediği anda da alabilir. Arabayla değil tramvayla gideceğim diyebilir, birçok şehre çok makul, uygar, temiz ve hızlı yolla gidebilir. Geri kazanmak istiyorum artık çöpe atmayacağım dediği zaman bunun araçları var. Ben organik besin tüketmek istiyorum derse bunun alt yapısı var. Tüm bunları yaptıktan sonra bu kampanyayı yapıyor. Yani tüm hizmetleri erişilebilir yapmadan, vatandaşa sen bunları yap dememizin hiçbir anlamı yok (Uluslararası Çevreci Kuruluşun Üst Düzey Proje Yöneticisi).”

“Şimdi evimden işime iki vesait değiştirerek geliyorum, o araçlar da tıklım tıklım dolu ve ayakta geliyorum. O hatta güzel bir otobüs olsa tek başıma arabamla gelmem ki. İstedğim kadar duyarlı ve bilinçli olayım ben ne yapabilirim bu durumda (Erkek, 37 yaşında).”

“Deniz kirliliği, özellikle İzmir’de, ve keza kömür kullanımından kaynaklanan hava kirliliği karşılaştığımız başlıca çevre sorunları bence. Bunların nedeni, tabii aslında birçok nedeni var da en dikkat çekici olanı bence gerekli alt yapı yatırımlarının yapılmamış olması, mesela bulunduğumuz bölgede jeotermal olduğundan dolayı hava kirliliği önleniyor, ama tabii bunun daha fazla yaygınlaştırılması lazım. Yönetimlerin çevreye duyarlı insanlardan oluşması lazım ki yöneticiler bu konuya eğilsin. Kömür yerine daha alternatif enerji kaynaklarının kullanılması, jeotermalin yaygınlaştırılması gibi (Erkek, 27 yaşında).”

“Ben kendimi çevre sorunlarında son derece bilinçli buluyorum, yani bunları okuyorum, takip ediyorum, neler yapabilirim diye kendi çapımda araştırıyorum. Ama mesela çöpleri her atışımda içim sızlıyor, bütün kâğıtlar şişeler aynı

yere atılıyor da ben ne yapabilirim, ayrı ayrı atabileceğim çöp kutuları yok ki (Kadın, 27 yaşında).”

Görüştüğümüz uluslararası çevreci bir kuruluşun Türkiye üst düzey proje yöneticisi, bireylerin çevre hakkında bilinçlenmelerinin ancak hükümetlerin gerekli düzenlemeleri, uygulamaları, teknolojik alt yapıları ve hizmetleri oluşturup erişilebilir yaptıktan sonra bir anlam ifade edebileceği üstünde durmuştur. Çünkü, bireyler her ne kadar toplu taşıma araçları ile seyahat etmek veya organik gıdalar tüketmek isteseler de eğer bu hizmetler ve seçenekler uygun koşullarda kendilerine sunulmazsa bu isteklerini eyleme dönüştüremeyebilirler (Guagnano vd., 1995, s.701). Söz gelimi, kendilerini çevre sorunları konusunda bilgili ve bilinçli gören bazı katılımcılar evsel atıklarını ayrıştırmak geri dönüşüm yapılabilecek maddeleri farklı çöp haznelere atmak istediklerini ancak yaşadıkları yerlerde buna olanak sağlayacak bir sistem olmadığından veya sınırlı sayıda olduğundan dolayı yapamadıklarını söylemişlerdir. Buna paralel olarak, bir katılımcı da işe giderken otobüsle gitmek istediğini fakat bunun için en az iki vesait değiştirmesi gerektiği ve toplu taşıma hizmetleri yeterli olmadığı için o düzergahdaki otobüslerin çok kalabalık olduğunu anlatırken her ne kadar yaptığı davranıştan rahatsız olursa olsun işine şahsi otomobili ile gitmeyi tercih ettiğini anlatmıştır. Tüm bu örneklerden anlaşılacağı gibi, yerel yönetimlerin izledikleri çevreci politikalarla başta halkın bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesi konusunda çalışmalar yapmalı, fakat daha sonra da bu çalışmaların bireylerin davranışlarına yansımaları sağlamak ve kolaylaştırmak adına mutlaka ihtiyaç duyulan hizmetleri sağlamaları gerekmektedir.

Teşvik Edici Politikaların İzlenmesi

Yerel yönetimlerin, çevreye duyarlı tüketim davranışlarının geliştirmesinde ve yaygınlaştırılmasında teşvik edici politikalar izlenmesi gerektiği ile ilgili olarak ortaya çıkan araştırma sonuçları bu konuda detaylı olarak incelenmiştir. Katılımcılara göre, tüketicilerin çevreye dost, daha az enerji veya su tüketen, kullanımı esnasında çevreye daha az zarar veren ürünleri tercih edebilmesi ve kullanılabilmesi büyük ölçüde bu ürünlerin üreticiler tarafından kendilerine sağlanıp sağlanamamasına dayanmaktadır. Bunun yanı sıra, yine bu tercih ve davranışların toplumda yaygın hale gelebilmesi için bireylerin alım güçlerini zorlamayan uygun fiyatlarla tüketicilere sunulması önemli rol oynamaktadır.

“Taze fasulyenin fiyatı organığın dört katı olursa organığını alamam, bütçemde öyle bir yer yok maalesef, aynı şekilde sütte de, plastik şişe ve cam şişe arasında bayağı fiyat farkı var ve içinde bulunduğum şartlar altında plastiği tercih etmem gerekiyor, ben de çevreye karşı dikkatli olayım diyorum ama olmuyor işte. Daha ucuz satsalar neden almayayım ki (Kadın, 54 yaşında).”

“Şimdi dünyada çevreci bir trend başladı, diyelim ki şirketler hibrit motorlu araba ürettiler yani güneş enerjisi ile dolan akümülatörü var veya rüzgar enerjisiyle, iki tane akü koyuyorlar, biri bitince diğeri devreye giriyor, öbürü de bittiği zaman fosil yakıt devreye giriyor. Şimdi üçte bir oranında fosil yakıtı ben seyahatim esnasında azalttım. İnsanlar, şu anda elleri mahkûm yani mecburlar ne sunarsanız onu olmak zorundayız. Eğer, talep değişirse ben almıyorum hibrit motor istiyorum derlerse insanlar, şirketler onu yapmak

zorunda kalacak ya da onu yapan piyasaya hâkim olacak (Çevreci Sivil Toplum Örgütü Eğitim Bölüm Başkanı).”

“Bugünkü üretim ve tüketim düzeyi aynen sürdüğü sürece sadece birilerinin biraz dikkat etmesi, şirketlerin birazcık yeşil makyaj yapmasıyla hiç bir şey olmaz. Kökten değişiklikler yapılması gerekiyor. Yapılan her şey doğrudan doğruya üretim ile ilgili. Bu üretimi yapanlar kapitalist şirketler. Ve kapitalist şirketler bu üretimi üretim olsun diye değil kar etmek için yapıyorlar. Mesela petrol çıkarmadığımız için ya da rafinerileri kapattığımız için kârınız artmayacağına göre, çok basit bir mantık yani, dolayısıyla hiç bir şirket herhangi bir ahlaki nedenle petrol çıkarmaktan, kömür çıkarmaktan, termik santrallerden de vazgeçmezler. Bunun tek yolu hükümet baskısı ve işte bir kitlesel baskıdır (Çevresel Sürdürülebilirlik Odaklı Bir Siyasi Partinin Kurucu Üyesi).”

“Çevre sorunlarında Amerika gibi ülkeler öne çıkıyor çünkü bir yandan en fazla tüketimi yaparken, doğal kaynakların en fazla tüketimini yaparken bunu koruyacak veya düzenleyecek kuralları tanımamaları bence çevre ve dünya açısından bir sorun. Yani bireysel olarak çok bir etkimiz olduğunu düşünmüyorum yani bir bireyin evindeki musluğu açık bırakması veya elektriği çok fazla tüketmesinin küresel anlamda çevre kirliliğine bakışında çok bir önemi yok. Yani bir yerde okumuştum, çok minimal değerlerde. Yani bir bireyin etkisi ile devlet kurallarının, kanunların ve şirketlerin yaptığı etkiler arasında çok büyük bir fark var. Ben bu perspektiften bakıyorum. Ülkeler ve şirketler sorumlu. Bir şekilde, ülkeler, hükümetler ve şirketler üstünde nasıl baskı kurulabilir diye düşünülmeli. Bu toplu baskı mekanizması ile kar amaçlı şirketler ancak bir noktaya getirilebilir (Erkek, 32 yaşında).”

“Şirketler de şunu söylüyor, hükümetler toplantılar yapıp da onlara hedef vermeliler, bir enerji yatırımı en az on yıllık bir yatırım, üretici de ticari bakmak zorunda. Kamu olarak enerji verimliliği şunun altında olan ürünleri piyasadan kaldırıyorum bunu sattırıyorum demezseniz üretici de o ürünü üretmez çünkü diğerleri öbürünü üretiyor ve daha ucuza satıyor der. Kamunun özel sektöre yönelik hedef belirlemesi lazım (Uluslararası Çevreci Kuruluşun Üst Düzey Proje Yöneticisi).”

İşletmeler, piyasaya sundukları ürünün üretilmesi esnasında kullanılan maddeler ve enerji çeşidi, ortaya çıkan atık miktarı, ürünün yaşam süresi ve en önemlisi ürün tüketici tarafından kullanılırken tüketilen kaynak miktarı ile orantılı olarak çevresel sorunlara katkıda bulunmaktadır (Marshall ve Toffel, 2005, s.678). Bunların da ötesinde, tüketiciye makul fiyatlarla alabilecekleri ve almak istediklerinde de rahatlıkla bulabilecekleri çevreye duyarlı alternatif ürünler sunmaları açısından sürdürülebilir tüketim davranışlarının oluşmasında etkili olmaktadır. Özellikle, çeşitli çevreci örgütlere üye olan katılımcılarımızın yukarıda ifade ettikleri gibi işletmelerin sürdürülebilirliği destekleyen üretim anlayışlarına geçebilmeleri için hem tüketicilerin bu konuda yeterli taleplerinin olması hem de hükümetlerin bu geçişi kolaylaştıracak ve destek olacak politikalarının bulunması gerekmektedir. Örneğin, çevresel sürdürülebilirlik odaklı bir siyasi partinin kurucu üyesi olan katılımcı şirketlerin kâr odaklı yapılar olduklarını ve de çevresel bir politikanın bu kâr odaklı yaklaşım tarafından benimsenmesinin pek de mümkün olmayacağını ifade ederken, gerekli iyileşmenin ancak siyasi

ve kitlesel bir baskı ile olabileceğini vurgulamıştır. Benzer şekilde, uluslararası çevreci bir kuruluşun Türkiye üst düzey proje yöneticisi de şirketlerden beklenen çevresel duyarlılığın ancak hükümetlerle ortak kararlaştırılacak hedeflerin ve bu doğrultuda oluşturulacak uzun vadeli projelerin uygulanması ile gerçekleşebileceğinin altını çizmiştir. Dolayısıyla, bu bulgular işletmeler ve hükümetler arasındaki iletişimin ve işbirliğinin sürdürülebilir tüketim davranışlarının oluşumunda ve yaygınlaşmasında dikkate değer bir katkı sağladığına işaret etmektedir. Sonuç olarak, merkezi veya yerel yönetimler şirketlere uyguladıkları yasal yaptırımların bir sonucu olarak bireysel tüketim davranışları üzerinde çevresel bir gelişme sağlayabilecekleri gibi doğrudan bireyleri hedef alan kampanyaları, hizmetleri, teşvikleri veya yaptırımlarıyla da onların tüketim davranışlarını yönlendirebilmektedirler (Cooper vd., 1998, s.161).

Yasal Yaptırımların Uygulanması

Araştırmamızın en önemli sonuçlarından birisi de, katılımcıların çoğunun günümüz çevre sorunlarının temel nedeni olarak varolan tüketim alışkanlıkları ve miktarları yerine şirketlerin kullandıkları üretim sistemlerini ve tüketim yaklaşımlarını görmeleridir. Bu bulgu da, Connolly ve Prothero’ nun (2003, s.282) günümüz tüketicilerinin tüketim ve çevre sorunları arasındaki ilişki hakkında yetersiz bir bilgi düzeyine sahip olduğu iddiasını desteklemektedir. Mülakat yaptığımız kişilere göre vergilendirme, ücret ve ceza sistemleri gibi yasal yaptırımların çevresel sorunların ana kaynağı olarak gördükleri şirketlere uygulanması gerekmektedir.

“Bence benim gibi gariban vatandaştan almasın cezayı, gitsin fabrikalara kessin, atığını denize atarlardan, çünkü onlar daha çok kirletiyor çevreyi. Bana da teşvik edici şeyler versin. Mesela çevreye dost olarak bizim belediyemizin çiçek şenlikleri oluyor, çevre için çiçek alıp ekiyorsunuz istediğimiz yere. Bu çok güzel bir şey bence. Reklamlardan, afişlerden de bir şekilde göz aşinalığı oluyor ve çöplerini yere atarken mesela daha dikkat ediyorsun, atmıyorsun yani (Kadın, 26 yaşında).”

“Öncelikle havanın kirliliği, suyun kirliliği sonradan toprağın kirliliği başlıca çevre sorunlarımız. Hava kirliliği fabrikalarda kullanılan yanlış gazlardan kaynaklanıyor, suyun kirliliği atıklarından, toprak da aynı şekilde. Yerel yönetimler hava için fabrikaları denetleyebilir, kötü gaz çıkartmayacak tedbirler alabilirler, işte fabrikalarda böyle bir şey varsa bunu engellemeleri gerekir. Önce her türlü eğitim tabi. Ondan sonra kanunlar ve yaptırımlar geliyor. Kanunları koyacaksın ve uymayanları cezalandıracaksın ama önce eğitim (Erkek, 56 yaşında).”

“Şu anda bir rüzgâr enerjisinden faydalanılacaksa, bir güneş enerjisinden faydalanılacaksa, binaların yönünü tespit edip de şöyle olacak şöyle panel döşeyelim diyen bir mahalli idare, belediye gördünüz mü? Yok. Dünyada bunu yapanlar, ülkeler kazanacak. Neden kazanacak enerjiyi artık fosil yakıttan almayacak. Enerji verimliliği konusunda ülkemizde hemen hemen hiç bir çalışma yok. Evlerin dış boyalarında, mahalli idare kimseye bırakmadan diyecek ki Bodrum’da açık renk yapılacak evin rengi, beyaz olacak, krem rengi olacak, yoksa inşaatlara onay vermiyorum. Erzurum’da da diyecek ki evini açık renk yaptığın zaman kabul etmiyorum inşaatı, koyu renkler kullanacaksın, niye güneş ışığını alsın,

öbüründen de yansıtın, bu kadar basit (Çevreci Sivil Toplum Örgütü Eğitim Bölüm Başkanı).”

Çevreci bir sivil toplum örgütünün eğitim bölüm başkanı olan katılımcımız, hükümetlerin ve bilhassa yerel yönetimlerin işletmelere müdahale ederek nasıl bireylerin tükettikleri enerji miktarlarının azaltılmasını sağlayabileceklerini şöyle anlatmıştır: inşaat şirketlerine ruhsat verilirken binanın güneş almasına göre konumu veya bulunduğu bölgenin iklim özelliklerine göre rengi ile ilgili sınırlamalar ve düzenlemeler getirildiği takdirde, bireylerin binayı mevsime göre ısıtmak veya soğutmak için harcayacakları enerji miktarı azaltılabilmektedir. Mesela bu katılımcımıza göre, ülkemizin batı kesimlerine nazaran kışın daha sert ve soğuk yaşandığı doğu bölgelerimizde güneş ışınlarında yararlanmak ve böylece evleri ısıtmak için tüketilen enerji miktarını azaltmak için evlerin dış cephe boyalarında koyu renklerin kullanılması belediyeler tarafından zorunlu kılınabilir. Bu konuyla bağlantılı olarak Erçoşkun (2005, s.530-541) Türkiye’deki kentsel çevre ve imar uygulamalarını incelemiş ve sürdürülebilir kentsel planlamada insanların otomobille seyahat etme ihtiyacını azaltan ve ulaşımda toplu taşıma, bisiklet kullanımını ve yaya hareketini destekleyen konut, iş merkezleri ve yaşam alanlarını yakınlaştıran stratejilerin uygulanmasını önermiştir. Ayrıca, bu kentsel sürdürülebilirlik yaklaşımın ancak kamusal politikalarla desteklendiği takdirde istenilen etkiyi yaratacağını da vurgulamıştır. Diğer taraftan, bazı katılımcılarımız insanlara çevre ile ilgili gerekli eğitim verildikten ve alt yapı oluşturulduktan sonra çevreyi kirletecek ve ona zarar verecek bireysel davranışları önlemek adına kanunlar çıkarılması ve uygulanacak cezai yaptırımlarla pekiştirilmesi gerekliliğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla, ortak mülkiyet kapsamına giren kaynakların aşırı tüketilmesinin azaltılması için uygulanan yaptırımlar, cezalar ve vergilendirmeler gibi yasal düzenlemelerin istenilen etkiyi yaratmasında kamusal desteğin etkileri ve gerekliliği (Brown ve Cameron, 2000, s.30-31) düşünüldüğünde, çevre yönetiminde yerel yönetimlerin rolünün önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Çevre sorunlarının ciddi boyutlara ulaştığı günümüzde, bu sorunların başlıca kaynakları olarak üretim sistemleri, artan dünya nüfusu ve mevcut miktarlarıyla sürdürülebilirliği mümkün olmayan tüketim davranışları göze çarpmaktadır. Yakın geçmişe kadar, kamu yararını gözeten politikaları oluşturanlar ve başta zengin uluslarda yaşayanlar olmak üzere tüketiciler, çevresel bozulmanın sorumlusu olarak üreticileri ve dünyanın birçok fakir ülkesindeki nüfus artışını suçlamışlar ve gitgide yaygınlaşan tüketim kültürünün etkilerini yeterince dikkate almamışlardır (Murphy and Cohen, 2001, s.4). Mevcut tüketim davranışları ile çevre sorunları arasındaki ilişkiye inceleyen araştırmalara bakıldığında da, birçoğunun tüketimi bireysel boyutta incelediği ve sorunun ana kaynağından uzaklaşarak semptomları üzerinde durduğu görülmektedir (Heiskanen ve Pantzar, 1997, s.414; Kilbourne vd., 1997, s.7). Fakat insanların tüketim davranışlarının şekillenmesinde bireysel faktörlerin yanı sıra dışsal koşulların da önemli etkileri olduğu bilinmektedir (Stern, 2005, s.10786). Buna bağlı olarak, toplumlarda arzu edilen çevreye duyarlı tüketim

davranışlarına ulaşılmasında, çevre yönetimde etkin rol oynayan yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir (Şengül, 2002, Üste, 2005). Dolayısıyla, bu araştırmanın amacı, tüketicilerin gözüyle, çevresel iyileşme sürecinde bireysel sürdürülebilir tüketim davranışlarının oluşmasında ve yaygınlaşmasında yerel yönetimlerin etkilerinin anlaşılmasıdır. Çalışmanın amacı doğrultusunda, İzmir’ de yaşayan 9 kişi ve İstanbul’ da yaşayan ve çevre ile ilgili farklı yapılardaki örgütlerde çeşitli görevler yapan 3 kişi olmak üzere toplam 12 kişiyle derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Kalitatif araştırmalarda önerilen yaklaşımların dikkate alındığı bu çalışmada, genelleme yapmaktan ziyade incelenen konu hakkında mümkün olduğunca detaylı ve zengin bilgi sunulmasına özen gösterilmiştir.

Görüşmelerden elde ettiğimiz araştırma sonuçlarına göre katılımcılarımız çevre sorunlarının başlıca sorumlusu olarak işletmeleri gördüklerini belirtmişler, bu sebeple de bireysel tüketimleri ve çevresel bozulma arasındaki bağ hakkında sınırlı bilgiler vermişler ve sürdürülebilir tüketim denilince çoğunlukla bireysel atıklar ve onların geri dönüşümü üzerinde durmuşlardır. Bir diğer önemli bulgu da, katılımcıların bireylerin tüketim davranışlarının çevreye duyarlı hale gelmesi ve dahası çevresel iyileşme sürecinde etkin rol oynayabilmesi için toplumsal bir çevre bilincinin oluşturulmasına dair olan fikirleridir. Bu araştırmanın bir diğer dikkat çekici sonucu da, katılımcıların bireylerin çevreye duyarlı tüketim davranışlarını sergilemelerine olanak sağlayacak alt yapı hizmetlerinin yerel yönetimler tarafından sunulmasının önemini belirtmeleridir. Son olarak, katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu da, yerel yönetimlerin tüketicilerin davranışlarını teşviklerle etkilemeye çalışırken işletmelerin üretim faaliyetlerini yasal yaptırımlarla sürdürülebilir kılmaya çalışmaları gerektiğini düşünmektedir.

Dolayısıyla, toplumlarda öncelikle çevre sorunları ve sebepleri, özellikle mevcut tüketim alışkanlıkları ve miktarları, hakkında bilgi eksiklikleri var olabileceği göz önüne alınarak yerel yönetimler tarafından gerekli bilgilendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Çevreye ilgili bilgilerin topluma aktarılması, toplumun bu konularda bilinçlenmesi ve bireysel tüketim davranışlarını bu yönde değiştirmelerinde yerel yönetimlerin yapacakları kampanyalar, dağıtacakları eğitici broşürler ve düzenleyecekleri aktiviteler son derece etkili olacaktır. Çevresel bir bilincin gerekliliğinin ötesinde, yerel yönetimler tarafından sunulan ve çevreye dost tüketim davranışlarını destekleyen her türlü yerel hizmete ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca yerel yönetimler izleyecekleri çevreci politikalar, oluşturacakları düzenlemeler ve uygulayacakları yaptırımlarla da işletmelerin faaliyetlerini düzenleyerek arzulanan bireysel tüketim davranışlarına ulaşılmasında dolaylı yoldan etkili olabilecekleri görülmektedir.

Bu çalışmanın dikkat çekici bulguları, çevre sorunları ve tüketim davranışları konusunda farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip olan kişilerle yeni kalitatif incelemelerin ve daha fazla katılımcıyı içeren kantitatif araştırmaların yapılmasını teşvik etmektedir. Özellikle, yaşadığımız sosyal düzen içerisinde bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışlarını üzerinde çeşitli etkileri olduğu varsayılan diğer kurumlarla ilgili bilgilendirici çalışmalar yapılması son derece önemlidir. Örneğin, sivil toplum kuruluşlarının hem bireylerin hem de işletmelerin tüketim davranışlarının

sürdürülebilirleştirilmesi konusundaki etki alanlarının ve düzeylerinin tanımlanmasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Adaman, F., Çarkoğlu, A., ve Şenatarlar, B. (2005). *Toplumun kamu yönetimine, kamu hizmetlerine ve reforma bakışı*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Akın, G. (2007). Küresel çevre sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 43-54.
- Bıçkı, D. (2001). Batı düşüncesi, liberal kapitalizm ve çevre. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, 33-42.
- Brown, P. M. and Cameron, L. D. (2000). What can be done to reduce overconsumption?. *Ecological Economics*, 32(1), 27-41.
- Connolly, J. and Prothero, A. (2003). Sustainable consumption: Consumption, consumers and the commodity discourse. *Consumption, Markets and Culture*, 6(4), 275-291.
- Cooper, P. J., Brady, L. P., Hidalgo-Hardeman, O., Hyde, A., Naff, K. C., Ott, S. J., & White, H. (1998). *Public administration for the twenty-first century*. USA: Harcourt Brace & Company.
- Cornwell, T. B. and Drennan, J. (2004). Cross-cultural consumer/consumption research: Dealing with issues emerging from globalization and fragmentation. *Journal of Macromarketing*, 24(2), 108-121.
- Çağdaş, V. ve Gür, M. (2003). Sürdürülebilir kalkınma ve kadastro evrim. *HKM Jeodezi Jeoinformasyon Arazi Yönetimi Dergisi*, 89, 42-48.
- Dolan, P. (2002). The sustainability of 'sustainable consumption'. *Journal of Macromarketing*, 22(2), 170-181.
- Ercoskun, Ö. Y. (2005). İmar planları yerine sürdürülebilir kent planları. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 18(3), 529-544.
- Fontana, A. ve Frey, J. H. (2000). The interview: from structured questions to negotiated text. N. K. Denzin ve Y.S. Lincoln (Ed.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Fransson, N. and Garling, T. (1999). Environmental concern: Conceptual definitions, measurement methods, and research findings. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 369-382.
- Fuchs, D. A. and Lorek, S. (2005). Sustainable consumption governance: A history of promises and failures. *Journal of Consumer Policy*, 28, 261-288.
- Guagnano, G. A., Stern, P. C., & Dietz, T. (1995). Influences on attitude - behavior relationships: A natural experiment with curbside recycling. *Environment and Behavior*, 27(5), 699-718.
- Heiskanen, E. and Pantzar, M. (1997). Toward sustainable consumption: Two new perspectives. *Journal of Consumer Policy*, 20(4), 409-442.
- Henden, H. B. ve Henden, R. (2005). Yerel yönetimlerin hizmet sunumlarındaki değişim ve e-belediyecilik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 48-66.
- İleri, R. (1998). Çevre eğitimi ve katılımın sağlanması. *Ekoloji Dergisi*, 28, 3-9. İzmir Büyükşehir Belediyesi (2009). İzmirli suyunu sahip çıktı. Erişim tarihi: 05 Mart 2009, <http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=1710&MenuName=İzmirli%20suyuna%20sahip%20çikti>
- Kılıç, S. (2001). Uluslararası çevre hukukunun gelişimi üzerine bir inceleme. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 131-149.
- Kılıç, S. (2006). Modern topluma ekolojik bir yaklaşım. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 108-127.
- Kilbourne, W. (2004). Sustainable communication and the dominant social paradigm: Can they be integrated? *Marketing Theory*, 4(3), 187-208.
- Kilbourne, W. (2006). The role of the dominant social paradigm in the quality of life/environmental interface. *Applied Research in Quality of Life*, 1, 39-61.
- Kilbourne, W. and Beckmann, S. C. (1998). Review and critical assessment of research on marketing and the environment. *Journal of Marketing Management*, 14, 513-532.
- Kilbourne, W. E., Beckmann, S. C., & Thelen, E. (2002). The role of dominant social paradigm in environmental attitudes: A multinational examination. *Journal of Business Research*, 55, 193-204.
- Kilbourne, W. ve Carlson, L. (2008). The dominant social paradigm, consumption, and environmental attitudes: Can macromarketing education help?. *Journal of Macromarketing*, 28(2), 106-121.
- Kilbourne, W., McDonagh, P., & Prothero, A. (1997). Sustainable consumption and the quality of life: A macromarketing challenge to the dominant social paradigm. *Journal of Macromarketing*, Spring, 4-24.
- Kletzan, D., Köppl, A., Kratena, K., Schleicher, S., & Wüger, M. (2002). Modelling sustainable consumption: Theoretical concepts to policy guidelines. *Empirica*, 29, 131-144.
- Marshall, J. D. and Toffel, M. W. (2005). Framing the elusive concept of sustainability: a sustainability hierarchy. *Environmental Science and Technology*, 39(3), 673-682.
- Murphy, J. and Cohen, M. J. (2001). *Exploring sustainable consumption: Environmental policy and the social sciences*. Amsterdam: Pergamon.
- Princen, T., Maniates, M. F., and Conca, K. (2002). *Confronting consumption*. USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Rist, R. C. (2000). Influencing the policy process with qualitative research. N. K. Denzin and Y.S. Lincoln (Ed.), *Handbook of qualitative research* (pp.1001-1017). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Shultz, C. J. and Holbrook, M. B. (1999). Marketing and the tragedy of the commons: A synthesis, commentary, and analysis for action. *Journal of Public Policy & Marketing*, 18(2), 218-229.
- Slater, D. (1997). *Consumer culture and modernity*. USA: Blackwell Publishing.
- Soysal, A. ve Alıcı, S. (2006). Yerel yönetimlerde kaliteli hizmet anlayışının yaygınlaştırılması ve geliştirilmesine yönelik bir değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 450, 167-182.
- Spaargaren, G. (2004). Sustainable consumption: A theoretical and environmental policy perspective. D. Southerton, H. Chappells, and B. Van Liet (Ed.) *Sustainable consumption: The implications of changing infrastructures of provision* (pp.15-31). USA: Edward Elgar Publishing.
- Spiggle, S. (1994). Analysis and interpretation of qualitative data in consumer research. *Journal of Consumer Research*, 21(3), 491-503.
- Stern, P. C. (2000). Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424.
- Stern, P. C. (2005). Understanding individuals' environmentally significant behavior. *ELR News and Analysis*, 10785-10790.
- Stern, P. C., Dietz, T., ve Guagnano, G. A. (1995). The new ecological paradigm in social-psychological context. *Environment and Behavior*, 27(6), 723-743.
- Şengül, M. (2001). Çevre yönetiminde bir araç olarak "çevre için eğitim". *Amme İdaresi Dergisi*, 4(4), 137-155.
- Şengül, M. (2002). Çevre yönetimine halk katılımı yolu olarak belediye yönetimine halk katılımı. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 11(2), 25-40.
- Üste, R. B. (2005). Yerel yönetimlerde demokratikleşme. *Türk İdare Dergisi*, 448, 49-60.

Kabul Tarihi: 22 Aralık 2009